

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 821.163.41:111.852(497.11)
ПНР

ТИЈАНА ДЕЛИЋ
Културни центар
Нови Сад

ВУК КРОЗ ПРИЗМУ ВИДАКОВИЋА, МУШИЦКОГ, ХАЦИЋА И ПОЛИТИЧКУ ИСТОРИЈУ ВОЈВОДИНЕ И СРБИЈЕ XIX ВЕКА

Сажетак: Језичка реформа Вука Ст. Караџића, кроз призму политичке историје Војводине и Србије XIX, кроз полемике са савременицима: од митрополита Стратимировића и Саве Текелије, до Милована Видаковића, Лукијана Мушицког и Јована Хаџића. Борба за ћирилицу и народни језик, наспрам насилне латинизације и извештаченог славено-сербског језика.

Кључне речи: Вук Ст. Караџић, Милован Видаковић, Лукијан Мушицки, Јован Хаџић, реформа језика, политичка историја Срба у Војводини, улога Србије.

Велики је број публикација о историји XIX века које почињу са радовима савременика српског устанка између 1804 - 1815. нарочито заснивача нове српске књижевности Вука Стефановића Караџића. Из истих извора потекли су и *Мемоари* Вуковог савременика Проте Матеје Ненадовића (1777-1854), човека из Бранковине, устаничког војводе и првог дипломате нове Србије (Ј.Деретић, 1983) Србије која је лукава и јуначка, стално крвава од своје и туђе крви. Епска Србија која је тада освајала слободу кроз реал-

ТИЈАНА ДЕЛИЋ

не ратове и кроз нова књижевна остварења и језиком којим су та остварења писана. Без десетерца и без гусала народни Прота је сведок неминовности капитулације и расула међу народом, једва писмен пожалио се Вуку да о догађајима уме само да прича, Вук му је препоручио: „Напишите ви тако као сто причате.” После Протине смрти, његов син Љубомир Ненадовић, објавио је *Мемоаре*. (Ј.Деретић, 1983.)

Из устанка је изишао и Сима Милутиновић Сарајлија (1791-1847) један од водећих песника тог доба. Он је оставио иза себе обимно и разноврсно дело: велики епски десетерачки спев у стиховима о Првом српском устанку *Србијанка*. Тешко читљив због замршеног језика, тумач епске традиције и устаничке хероике, песник романтичарског темперамента са снажним утицајем классицизма. Он је оставио утисак на савременике и утицао на многе писце. (Ј.Деретић, 1983.) Највише му дугује П. П. Његош који му је посветио дело *Луча микрокозма*. Његове лирске песме из видинског периода (боравио у Видину 1816. чувајући бостан неком Турчину) писане су скоро на чистом народном језику са скоро нимало црквенословенских речи и стихом који припада народној књижевности. То је први покушај да се створи икаква веза са народном и уметничком поезијом, античком и словенском митологијом. С.М. Сарајлија је први лирик нове српске књижевности и песник националне историје.

У времену, између устаничке Србије и културног средишта Србије, чији је центар био на северу, насељеној Мађарској, Румунији, главни књижевни центар је био у Пешти, развила се виша класа која се одвојила од народа и чувала своје феудалне привилегије (М. Јовановић, 2002.)

Таква развијена грађанска средина била је одбојна према иновацијама. Док је народне песме родољубиво пригрлила, Вуков народни језик чинио се већини примитиван и недовољан за највише културне потребе. Залагање са једне и са друге стране било је политичко, црквено и књижевно, у крајњим мислима оно је национално.

Носилац великог покрета из народа био је Вук Стефановић Караџић (1787-1864), реформатор књижевног језика (1804, 1815). С њим долазе до изражаја сасвим нове појаве: народна, патријар-

хална култура, колективно стваралаштво, усмена поезија. Тада књижевност и језик (ортографија) улази у период дуготрајне борбе.

У првим редовима залагања против народне ортографије и језика, представник више класе, по материјалном статусу јесте Сава Текелија који је писао Наполеону да га постави за краља Илирског краљевства. У том писму се сазнаје презир према вођама устанка, људима из народа који су охоли и осветољубиви, корумпирани српски народ (М.Селимовић, 1967.) Док је Вук сматрао да је виша класа отуђена, себична и без родољубља. Сава Текелија је писао и против Лукијана Мушицког, прилично обазриво, зато што је на почетку био благонаклон према Вуку и 'говедарском народном језику'. Сава Текелија је био великодушан и оставио велики део свог иметка за школовање Срба у Текелијануму у Пешти. Међутим, Вукова тврдња да је виша класа заправо одвојена од обичног сељака јесте тачна, што потврђује и *Автобиографија* Никанора Грујића и *Описаније живота* Саве Текелије (М.Селимовић, 1967.)

Око основних питања језика и књижевности између писаца из те средине и Вука Караџића водио се неколико деценија прави књижевни рат. Вукови најистакнутији опоненти били су, Лукијан Мушицки, Милован Видаковић и Јован Хаџић.

Мушицки је свој књижевни рад развио изван сваког додира народне поезије, по строгој црквенословенској ортографији и утицајима класичне метрике. Његов узор био је Хорације.

Често је у својим одама дискутовао о питањима везаним за Вуков рад, у рукопису је оставио нацрт граматике, буквар и материјал скупљен за историју Срба. Био је веома образован, широке културе, полиглота.

Помагао је Вуку, написао му је оду, чак је чувао једну Вукову слику испод иконе без знања митрополита Стратимировића који му је говорио: „Терај Вука из Шишатовца, јер ћу ја отерати и тебе и њега.” (Селимовић, 1967: 67) Предложио му је слова за азбуку (предлог за ћ, њ), био је његов присталица и помагач, што није нимало утицало на његов рад, бележио је народне речи и песме са мањим изменама у језику и правопису, али није веровао у радикализам Вукове реформе. „Мушицки је сматрао да је народ ко-

пао и радио и да је мало мислио и да је језик зато сиромашан и предлаже да недостатак надомести тако што би се питали књижевници”, (Селимовић, 1967: 88-90) међутим Вук тражи да народни језик буде књижевни језик и да књижевници уче језик од народа и у народним песмама, при том не објашњавајући дух народног језика. Тако да је од 1820. до 1821. Мушицки бранио Вука, али се и ограђивао, јер је био веран црквеној ортографији и сматрао је да је језик народа сиромашан. Вук је говорио да Мушицки нема никакве везе са народом, да је записивао народне песме, али да их није разумео. У својим писмима, Вук је писао Копитару како Мушицки робује духу јер је калуђер (Селимовић, 1967.)

Литература се везивала за традицију 18. в., за Доситеја, Видаковића, Мушицког. Доситеј је деловао као учитељ разума, „српски Сократ”. Мушицки је створио прву песничку школу, школу „објективне лирике” или „мирног чувства”, како ће је касније назвати романтичари. Преко Мушицког она се везивала за Хорација и античку поезију, али је била отворена и према савременијим песничким токовима, према Ј. В. Гетеу и Ф. Шилеру, према немачком и европском класицизму и предромантизму, према нашој народној поезији. Из те школе потекао је Јован Стерија Поповић (1806-1856). Он се одликовао и у другим жанровима, а посебно у драми. (Ј. Деретић, 1983.)

Културни и књижевни живот Срба у Угарској развијао се у другој половини 18. и првој половини 19. века углавном под утицајем просвећености. То је најзначајнији социјални, културни и књижевни покрет човечанства у току 18. века у западној Европи, а утицај средњоевропских и источно европских народа осећа се у току 19. века. Поборници су веровали у моћ људског ума и могућност реформе људског друштва. Најбоље средство у ширењу ових идеја била је књижевност. Својим позивањем на разум припремали су почетак за француску револуцију 1789. године. Представници тог покрета нису били само револуционари, већ и пропагатори друштвених и културних реформи. Реформе су остварили владари, апсолутистички краљеви и цареви, док су писци просвећености веровали у њих, јер у недостатку издиференцираности друштвене снаге, такве идеје су се могле очекивати само са врха власти, од самих владара.

У почетку српске нове књижевности издвојиле су се две главне духовне и књижевне тенденције 18. века - рационалистичко просветитељство и сентиментализам. Доситеј Обрадовић је у својим делима истицао величину осећања, идеализацију народа, кутл природе и развијену слику пејзажа, емоционалне изливне, исповести. Његови следбеници развијали су управо ту страну његовог дела, тако да је сентиментализам постао владајући стил епохе. Развио се у свим књижевним врстама, али највише у роману. (М. Павић, 1979.) Роман се најраније појављује у нашој књижевности, с почетка 19. века у делима Атанасија Стојковића (1773-1832) и Милована Видаковића (1780-1841). Идилчни роман *Аристид и Наталија*, Атанасија Стојковића, којим започиње ова врста у српској књижевности, на кога се надовезује Милован Видаковић својим романима *Усамљени јуноша*, *Велимир* и *Босиљка*, *Љубомир у Јелицијуму*... представљају љубавни и барокно витешки роман са елементима сентиментализма и дидактичког романа 18. века. Њихови јунаци су обично растављени љубавници или изгубљени сродници који се траже, лутајући по свету, Видаковићевој популарности допринело је то што је фабуле смештао у средњи век и што је обрађивао моралне и сентименталне теме.

Прва српска књижевна рецензија на Видаковићевог *Љубомира у Јелицијуму* обрачун је са противницима народног језика. Историја сукоба почиње 1815. када је Вук у *Новинама српским* објавио рецензију на *Усамљеног јуношу*, где каже да је садржај романтичарски, признао му је значај морално-историјског штива које има многе недостатке. Писац мора да се стара колико о ствари о којој пише толико и за чистоту језика на ком пише. А узор треба да буде чист и непокварени језик. (М. Селимовић, 1967.) Вук наводи огрешења о народни језик: *коса долга, цветми посутиим ливадама, за неколико часов...* „Ово је прави гад у српском језику и ово је срамота чути а камоли у српским књигама наћи” (Јовановић, 2004:61) бележи Вук. На ову рецензију Видаковић је одговорио у *Новинама српским* 1815. и поново у предговору *Љубомира у Јелицијуму* 1817. „Он исти по мојему у језику размотренију, да је за оно време спавао боље би учинио нежели што је писао” Нека се свако руководи по свом *вкосу*, а своје правило нека Вук задржи за себе. „Како је се дерзнуо, велим, у ову љубезну народа несег зеницу дирнути.” (Јовановић, 2004: 61) Оптужујући

Вука, због његове критике, Видаковић се обраћа својим читаоцима. Зато је Вук у својој рецензији 1817. другачији у тону, јер жели да Видаковића уништи у очима његових читатеља, не помињући језик, већ морал и ствари. Ту је с разлогом алудирао на Доситеја и у рецензији говори како се четрдесет година пише српски и за то време да нисмо напредовали „него смо толико ударили натраг да би нам требало још 40 година да дођемо на оно мјесто гђе смо прије били. Наши писци пишу како им на ум падне. Како који зареже перо да пише, он већ одмах поче мислити како ће језик поправљати, а не како ће га учити. Ово зло се толико уврежило да га неће нестати све док не почнемо пред светом непријатељски рецензирати и критизирати”. (Селимовић, 1967: 90) А познато је да се лоши писци боје рецензента и да се критикују у својим предговорима, што је директна алузија на Видаковићев предговор. Тако је Видаковић рђав и слаб писац који се боји рецензента. Тада се и Вук пита које наше писце рецензирати: „Ми велимо оне који највише пишу и зато смо 1815. почели од г. Видаковића”. У свакој књизи се гледа на две ствари, на ствар о којој се пише и на језик на ком се пише. „Зато смо у првој рецензији говорили о језику зато сад морамо почети од ствари” (Селимовић, 1967: 91-93) Вук углавном указује на нелогичности, непознавање географије, немотивисаност радње што је погодно да Видаковића дискредитује као писца који не познаје историју, логику, реторику, морал, ни стид, ни учтивост ни карактер свога нашег народа, каже Вук што је и најоштрија рецензија у српској књижевности. Ту је Вук потпуно оповргао Видаковића. Док се Видаковић брани тиме што каже да је спавао боље би учинио. Вук је приговарао што његов јунак за једну ноћ дође из Херцеговине на Мораву говорећи: „То може само онај рећи који нити пише нити мисли шта говори, нити зна о чему пише”, што је Љубомир рекао да је продао неку земљу за 5000 дуката” а да ли Љубомир овде не лаже што год - у почетку четрнаестог стољећа могао је човек купити пола Херцеговине, ако се продавала, за пет хиљада дуката, а он није ни село продао, него каже да је узео то за неку тамо земљу”. (Селимовић, 1967: 93) Замера што је Љубомир клекао пред иконостас молећи се богу. „Ваљда је био шокац, зашто ми не клечимо кад се молимо богу”, што јунаци романа пију ујутру кафу, а радња се дешава половином четрнаестог века, а кафа је први пут донесена у Европу 1652.

Исмева и француског филозофа који је знао српски „но покварено, није могао поквареније знати него ђекоји наш списатељ... при свој науци будала... није чудо што је будала, зашто кажу да има и више и професора и учитеља таквих будала...” (Селимовић, 1967: 94) Што је груба алузија на Видаковића који је био учитељ и професор. Љубомир прича „луде херцеговачке обичаје” у сватовима. „Овђе морамо казати да је Љубомир права будала и магарац. Зар му је мало што бунца и лудује у другим стварима, које показују његову магарећу памет, него се маше у обичаје народне и у светињу. Овакве бљувотине да дођу случајно у руке Добродовском у Праг... мислили би да су то заиста српски обичаји... Би ли био бољи кад се то не би догађало... Шта ли му смета што Србљи по обичају славе свога свеца, крсно име... Вид’ла жаба гдје се коњи кују, па и она дигла ногу. Тако и нас Љубомир, ваљда је чуо гдје Доситеј и Рељковић вичу на обичаје народне.” (Селимовић, 1967: 95) Вук је говорио о свом патријархалном схватању, где је тврдио да су сваком народу три ствари најсветије: закон, језик и обичаји. Кад народ изгуби те светиње, изгубио је своје име. Видаковићев роман је био под утицајем просветитељских идеја и за Вука је било значајно да сруши идеју европског рационализма који прети народном бићу. Видаковић о Доситеју говори са поштовањем, јер је Доситејев језик близак грађанском језику и зато је Вук морао да сруши Видаковића, који је био представник те струје (Д. Живковић, 1994). Ту се примећује да су политички разлози важни у питањима језика. Вук је желео да, пошто је уочио на слабости и пропусте противника, Видаковићеве читатеље удаљи од писца. Баш као што се Видаковић обраћао својим писцима, тако се и Вук обраћао искључиво њима хвалећи њихов укус и разум, али исмејавајући писца. На Видаковићеву молбу читатељима да не обраћају пажњу на рецензију, Вук саопштава: „То се може казати само ђеци, и људима које држимо за будале, а паметне људе, по законима разума и благодравија, треба оставити њиховом разуму: па же они сами нажи и познати што ваља, што не ваља.” (Селимовић, 1967: 95) Видаковићево тумачење текста из књиге архимандрита Кенгелца „да сви који књиге не пишу славенски, него српски како сирјеч што нам бабе говоре, пишу по правилам бабе Смиљане.” Вук се обрушио на Видаковића до краја, говорећи: „г. Кенгелац рече да је он тако мислио, онда ће он виђети како

ћемо ми српски језик бранити и од г. Кенгелца, као и њега... баба Смиљана је велика госпођа која држи школу славено-сербскога језика. Њезина се школа тим слави што се у њу одрасли и учени људи примају, и што је баба Смиљана тако добра и милостива госпођа да код ње нема друге ни треће класе, него су сви еминенци... како се барем не стиди других људи... ако разумје г. Свјетилник (алузија на грешку у Видаковићевом роману) шта то значи.” (Јовановић, 2004: 70-74)

Разлог оваквој оштрини јесте дубоко неслагање о схватању друштва и народа и језика, баш те ствари које је Вук сматрао најсветијим за народ. Видаковић је о језику мислио као и сви Вукови опоненти, да је „куварички језик” не може бити књижевни: прост свет, без икаквог знања не може служити за узор ученим људима. Он се као и Мушицки ослањао на Доситеја, одбијајући све што је различито у језику од његовог мишљења, а то је језик ближи грађанској средини. У том грађанском језику славеносербском је црквени језик само у некој мери посрбљен. То је језик који се полако ширио у грађанским редовима и коме митрополит Стратимировић говори Доситеју са великим одушевљењем у свом писму 1805. године. Стратимировић је тражио да се народном језику да значај жаргона, којим се служимо када се обраћамо простом поступку, а књижевни језик може да буде само славеносербски који се приближавао основама словенског или нашег најчис-тијег старог језика. Тако је рускоцрквени језик замењен славеносербским, чији је представник, под непосредним утицајем Стратимировића, бити Милован Видаковић. И то је још један разлог зашто је Вук морао да оповргне Видаковића да би чист народни језик постао књижевни.

Доситејеве речи о језику у теорији су различите од Стратимировића, али за разлику од теоретских основа он се служи грађанским славеносербским језиком због чега су и Стратимировић и Видаковић говорили о њему са великим поштовањем.

Вукова критика на Видаковића је имала великог одјека, у њој се нарушила пристојност коју су писци поштовали нпр. Мушицки пише: „Нападосте на сиромаша Љубомирова вођу! Ала су чудни ерцеговацки ударци! Страсно је пасти в руке Ерцеговаца!” (Јовановић, 2002: 54) И други пишу слично. Критика је утицала и

на читаоце, баш како је Вук и желео, њих је све мање што и Видаковић признаје да је Вук „с оним критиком сила мени шкодили, похуливали и обескусивши народу нашем дела моја: ја за толико година књиге распачати нисам могао.” Митрополит Стратимировић је био љут због такве критике и написао: ”А, Бога ти, шта ти наши новинари лудују.” (Јовановић, 2004: 39) Међутим, Видаковић је одбачен као писац, тешко живи по разним местима као приватни учитељ, говори још 1833. године: „Ја се волим и писања оставити него да пишем сасвим просто и сеоски... Немојте славенски презирати језик.” (Јовановић, 2004: 79)

У тој расправи између Вука и Видаковића, патријарх и отац славистике уважени чешки научник Добродовски, је један од важнијих момената у томе. Видаковић га је молио да пресуди, што је можда и његов мудрији потез. Добродовски је говорио да му се не допада да се Срби спусте до сељачкога језика, да мора бити „отменијег језика за узвишеније предмете, ваљало би идући средњим путем створити стилус медиус (средњи слог), који би се приближавао и старом црквеном и делимице разговорном језику.” Што је важно за развијање језика и литературе. Добродовски је пресудио у Видаковићеву корист, што је Вука и Копитара узнемирило, писали су му неколико писама да промени свој суд, али Добродовски то одбија. Коначно одговорио му је Вук врло пажљиво: „Ми не знамо да ли би се могло казати икаквим средњим слогом што љепше и благородније, него српским сељачким језиком. Ми мислимо само да су мисли просте, а да језик не може бити прост.” (Селимовић, 1967: 51)

Према Вуку народни језик је израз савршенства и да се он прилагођава променама у мишљењу, да их прати. Кад се почне лепо мислити, онда ће и језик лепши постати. Тако да се народни говор не може поправљати као да се не може ни мешати јер би се даље само искварио и изгубио своју изворност. А то је једини чист језик

Међутим, то је најгора варијанта српског језика, јер је то језик потпуно необразованих људи за које је усмено стваралаштво све, само зато што нису писмени. Постоји већа разлика у речнику и начину изражавања понеких ступњева образовања, па како нема развијеног школства, падом под Турке, тако се и језик сиромашао

јер се заборавио виши облик изражавања. У „Српски рјечник” из 1818. године су уношене речи из најсиромашнијег народног говора, око 26.000 речи, азбука садржи 28 гласова, где су касније додата још два слова /ф/ и /х/ која служе за гласове из страних речи.

Књижевна историографија је указивала на споро и тешко настајање српске уметничке прозе. Милован Видаковић је био романсијер и застарео писац, али је имао својих читаоце. Уметничка проза тешко настаје и тек од друге половине XIX века јављају се бољи српски приповедачи: Јаков Игњатовић, Стефан Митров Љубиша, Милован Глишић, Лаза Лазаревић, Симо Матавуљ. За споро и касно сазревање уметничке прозе последица је била друштвеног, политичког и културног стања Срба у тим деценијама. Милован Видаковић је представник барокно-витешког романа и сентименталне прозе, настојао је да рационално објасни све што би личило на иреална збивања (појава духова на пустом острву у роману *Велимир и Босиљка*) из барокног романа преузео је теме, мотиве, ликове, па и одређену слику света. (С. Дамјанов, 1988.)

Милован Видаковић, романсијер, писац псеудоисторијских авантуристичких и сентиментално-љубавних романа, своју читалачку публику је налазио у српском грађанству у Угарској. У борби стилова и схватања језика наишао је на жестоке критике Вука Караџића. Међутим читајући савремена издања његових романа, савременим правописом али лексички неизмењеним, на Вукову реформу баца ново светло.

У Видаковићевић романима често су позајмљене фабуле из српске историје средњег века и догађаји на српском географском простору. Тако је роман *Усамљени јуноша* смештен у време деспота Стефана, *Велимир и Босиљка* у време Ђурађа Бранковића, *Љубомир у Јелисијуму* у доба Цара Душана, а међу његовим јунацима су и Душан, Урош, Вукашин, Марко Краљевић. То и јесте један од разлога Видаковићеве популарности код читалаца, али и један од главних разлога Вукове критике. Замерао му је Вук због приказивања нетачне историје, народног живота, обичаја. А више од свега јунаци романа су много више представници грађанског друштва него витезови, природа и живот у природи је непоштовање витешког живота средњег века. Комика је још једна одлика његовог романа и она је готово увек у вези са простим светом,

што је додатно Вуку омогућило да вулгаризује и оспори Видаковића. (Ј. Деретић, 1983.)

Један од значајнијих покушаја неподржавања барокног романа, после Вукове критике, био је пародични *Роман без романа* 1838. године Јован Ст. Поповића у коме се пародира и овај роман и књижевну врсту указујући на њену укалупљеност. Његов подсмех био је према Миловану Видаковићу, чије романе и јунаке помиње, његовом ранијем узору.

Трећи значајни противник Вука био је Милош Светић, односно Јован Хаџић. Био је председник Матице српске и залагао се против Вука и његове реформе. Када је Вук одговорио на његово писмо о Хаџићу је оставио суд и мишљење у најнегативнијем контексту док га је Бранко Радичевић запечатио својом сатиричном песмом *Пут*, пародирајући Хаџићеву песму *Моја муза*. Хаџић је подстицао нападе против Вука, тако да историја сукоба почиње 1837. године када је критиковао Вукову ортографију у *Ситнице језикословне*. (М. Селимовић, 1967)

И по Бранку и по Вуку Хаџић је појам глупости, да је „дилетант” у питањима о језику, да није знао основне елементе и принципе писања. Вук, у Копитаревуј околини, представио је Хаџића као незналица који незнањем и лошом науком вара поштен свет. Хаџић је писао прилично чистим српским језиком, али напад на Хаџића био је напад на Матицу као последње упориште конзерватизма. (М. Селимовић, 1967)

Вук никада није водио борбу научним аргументима, него ниподаштавањем, јер они изазивају потрес. Писма обичних људи Вуку су под снажним утиском. Колико и Вук толико и Копитар, који га је створио, јесте творац реформе језика.

Деценијама пред појаву Вука, 1779. године, аустријска царица Марија Терезија тражила је увођење латинице у српске школе. Две године касније, њен син Јосиф II израђује уредбу о увођењу латинице у српске школе, по којој би се ћирилица користила само у цркви. То све је повољан тренутак, јер миграције, Срба у Угарску, узрокују националну и верску угроженост (прелазак у католичку веру) и зато је чување црквене ортографије и славенскога језика и веза са православном Русијом битан део националне политике. Тако је још једном питање језика добило политички

смисао. Ако би се Срби одвојили од Русије писмом и језиком, Копитар је аустрофил и католик, тако би сједињавање језика и латинице обезбедило идеју о аустријском словенству а не славенства рускога. А несумњиво да је та чињеница била позната Вуковим противницима. Јер чињеница је да је Дворска канцеларија Марије Терезије форсирала увођење простонародног језика. (М. Селимовић, 1967)

Хаџић је своја дела писао српским језиком, али као и његови предходници сматрао је да простонародни језик сиромашан и недовољан за књижевност.

„Фусер и Сарлатан” како га је Вук назвао, уопште није у питањима о језику незналица, јер његов чланак није цитиран у литератури. За језик каже да „не може бити стихијска творевина као гласови животиња него мора бити контролисан разумом, поштујући природу аутентичности. Разлика је у аутентичности: треба ли писати оно што се чује или оно што се зна?... Култивисање језика бива писменим путем свесно.” (Јовановић, 2004: 220) На крају, Хаџић каже да се у „стварању језика споје неисцрпни народни говор и стваралачки напор књижевника.” (Јовановић, 2004: 220-239) Што није нимало шарлатански, то је уосталом теза и његових претходника Мушицког и Видаковића. Хаџић објашњава да речи нису само називи предмета и да не постоје само њихова основна значења него и богати односи међу њима, да изражавају мисао човекову. А то нису урадили ни Вук ни Даничић, који за њега говори да је без дара и памети.

Љубомир Недић, критичар романтизма, ликвидирао је последњег вуковца, Милићевића слично као што је то чинио Вук. По Даничићу творца новелистике, Недић каже да је језик „намештено, усиљено, лажно, досадно, неприродно, ачење”. (Селимовић, 1967: 123)

Исто тако Скерлић напада Вуков догматизам и његов правац и сматра да је то реакција на Доситејев рационализам који је говорио да народни обичаји су израз варварства и заосталости, а за Вука највиши израз народне душе. Скерлић је сличан Мушицком, Видаковићу, Хаџићу.

Вукови ученици су почели да исправљају свог учитеља одбацујући све старе речи које је Вук оживео у преводу *Новог завета*, чиме су нанели велику штету нашем језику и развојку језика.

Ако би се поменула чињеница да на захтев митрополита Стратимировића кнез Милош је забранио штампање књига на Вуковој ћирилици у Србији 1832. године, а кнез Михајло укинуо делимично, касније тотално, забрану 1860. године, да је Сава Текелија запретио Матици да ако се одлучи да своја издања штампа Вуковом ортографијом укинути старатељство над Текелијанумом, а тиме и укинути право на своје богате донације, још једном се доказује да је политика утицала на ток и развој језика. Да ли је то било посредно, непосредно, из страха или интереса остаје књижевној критици и теоретичарима да се сами преко тога афирмишу и сходно актуелној политичкој клими којој живе да нијансирају истину о језику.

Пример за то је и чланак Милоша Ковачевића, „Истина окренута наглавачке”, објављен у *Политици* 4. јуна 2005, у ком се полемише о томе како данас чланови ХАЗУ „потпуно произвољно с истином окренутом наглавачке да је хрватски стандардни језик утемељен на новоштокавском нарјечју у битном био одређен најкасније у 18. столећу. Тада је српски књижевни језик био старословјенски, под утјецајем руске редакције или славјано-сербски, а тек се са Караџићевом реформом у 19. ст. нови стандардни српски језик радикално приближио хрватском стандарду. Хрватски стандардни језик и српски стандардни језик засновани су – сваки по властитом избору (хрватски најмање од 18. ст., српски тек у 19. ст) – на блиским хрватским односно српским новоштокавским говорима и имали су неовисне процесе стандардизације. Бошњачки је стандардни језик још у стварању, а тако и црногорски. С тога је хрватски језик на име стандардни језик по својем постанку и развоју и о другима неовисан језик...” Циљ ове изјаве јесте да се мњење убеди да су српски и хрватски књижевни језик по постанку и развојку различити и међусобно независни језици и да је хрватски за најмање век старији од српског.

Људевит Гај, вођа илирског покрета, који је најзаслужнији за хрватско преузимање српског језика, писао је да су Хрвати „пригрлили” Вуков српски књижевни језик. 1852. године у загре-

бачким *Народним новинама*, а само шест година раније у *Даници хрватској* образлаже да тзв. илирски језик и није ништа друго него српски језик.”

Чињеница која делује помало апсурдно, јесте та да ретко ко у литератури поставља питање Копитарове везе са аустријском државом, иако је сасвим јасно да је био део ње. Највише што се проналази јесте његов утицај на Вука, друштвена историја тог доба. О односима између Вука и Копитара може се прочитати у педесетој глави књиге Љубомира Стојановића *Општи преглед на Копитарево учење у Вукову раду, и је ли при том имао политички или верски циљ*. Стојановићу су били познати сви подаци, чак и наводи писмо Вуково намењено Копитару 20. марта 1815. где се касније сазнаје тежња да ће Срби пасти под Аустрију. Ти подаци се помињу сасвим бојажљиво у каснијој литератури.

Вуковом реформом језик неписмених људи наметнут је писменима, проглашен је за општи и једини језик. Језик писмених Срба, наш стари књижевни језик, који се називао грађанским, у великој мери је уништен. Српски књижевни језик био је богатији од језика неписменијег дела нашег народа, зато је *Српски рјечник* из 1818. године сиромашнији. У речник су унети само најосновнији језички појмови, док су се изоставиле апстрактне речи које служе изражавању виших мисли и идеја, називи из градског живота и администрације... Критичари Вукове реформе одмах су указали на грешке у вези са речником, Вуков савременик Јован Стејић побројао је 1849. године неколико стотина изостављених речи које не припадају народном језику, ево неколико њих: *гордост, јарост, подлост, крепост, умност, уставност, државност, склоност, лажљивост, неизвесност, молитељ, спаситељ, божество, суштество, спокојство, чин, увоз, нагон, маловажан, безгрешан, порок, пристрасан, узбуђен, службен...* итд.

Списак речи се може саставити и на основу дела Петра Петровића Његоша, Јована Стерије Поповића, Симе Милутиновића Сарајлије и других писаца тог времена као и из сачуване службене документације.

Средином 40-их година Вукова борба за књижевност на народном језику улази у завршну фазу. У том погледу, прекретницу су чиниле књиге, изашле 1847, Вуков превод *Новог завета*, Ње-

гошев *Горски вијенац*, *Песме* Бранка Радичевића и филолошка расправа *Рат за српски језик и правопис* Ђуре Даничића. Раздобље започето тим делима доноси пуну победу романтизма као стилског правца.

Основна обележја романтичарске политике су српски национализам, грађански либерализам, анти-аустријско расположење. Идеја о ослобађању и о уједињењу српства. Томе је претходио устанак из 1848. године и разочарење у националну политику српског црквеног врха у бечку политику двора према Србима и другим подвлашћеним народима Аустрије. Целокупна романтичарска књижевност прожета је политиком.

Историјски период везан између 1897. и 1903. године Радоје Домановић је обележио својим сатирама које су директно у вези са династијом Обреновића, односно са диктаторским режимом последњег, Александра Обреновића. Био је у традицијама борбе Светозара Марковића, „и заузимао став према робовању као срамоћењу српског народа и његових светиња, херојских устаничких традиција и према демагошком родољубљу. То је одјек расположења српског народпатриотски и опозициони став српског сељаштва и српског демократског грађанства према самовољи,, (Глигорић, 1969: 297), према речима Велибора Глигорића у књизи *Српски реалист* Тако се још једном у току 19. века може уочити антагонизам између власти и политике и подељености српског историјског друштва.

Литература:

- Белић А. (1948): *Вукова борба за народни и књижевни језик*, Просвета, Београд.
- Глигорић, В. (1960): *Српски реалисти*, Просвета, Београд.
- Дамјанов С. (1988): *Корени модерне српске фантастике*, Матица српска, Нови Сад.
- Деретић, Ј. (1980): *Видаковић и рани српски роман*, Матица Српска, Нови Сад.
- Деретић, Ј. (1983): *Историја српске књижевности*, Нолит, Београд.
- Живковић, Д. (1994): *Европски оквири српске књижевности*, Просвета, Београд.

- Живковић, Д. etc. (2001): *Речник књижевних термина*; Романов, Бања Лука.
- Жиречек К. (1952): *Историја Срба 1*, Народна Књига, Београд.
- Јовановић, М. (2002): *Језик и друштвена историја*, Стубови Културе, Београд. 2002
- Јовановић, М. (2004): *Против Вука*, Стубови Културе, Београд.
- Караџић В.С.(1975): *Српска историја нашега времена*, Нолит, Београд.
- Караџић В.С.(1975): *Српски рјечник*, Нолит, Београд.
- Караџић В.С.(1975): *Нови завјет*, Нолит, Београд,
- Павић М. (1979): *Историја српске књижевности класицизма и предромантизма*, Нолит, Београд.
- Селимовић, М. (1967): *За и против Вука*, Матица Српска, Нови Сад.
- Скерлић, Ј. (1964): *Писци и књиге*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Стојановић Љ. (1924): *Живот и рад Вука Стефановића Караџића*, Просвета Београд.

Summary: Reform of Vuk S. Karadžić, thru prism of political history of Vojvodina and Serbia in XIX century, thru polemics whit mitropolit Stratimirović, Sava Tekelija, Milovan Vidaković, Lukijan Mušicki and Jovan Hadžić. Struggle for chirilics letter and Ethnic letter, subtended Rambunctious latinations and Affectation of slavonik-serbian language

Key words: Vuk S. Karadžić, Milovan Vidaković, Lukijan Mušicki, Jovan Hadžić, reform of language, political history of Serbs in Vojvodina, part of Serbia/